

Kakva maestralna unutrašnja sjenčenja; i mi bivamo od te idiotske sreće srećni, jer ona zrači, jer u ta oskudna vremena, kada se mnogo toga dobivalo na tačkice, eto njima u noći »zaručničkoj« uspijeva to bez »crvene tačke«. Jadnici! Neka ih, a i sram ih bilo, čovjek prosto na nizinu od sreće da sedne i da usred Nizije popije jedan žestoki niznjak!

Mogli bismo ići dalje, naivnosti konca nema, bez granica i mjere. Reći da to nije roman, ne bi se izreklo ništa, iako mislimo upravo to ništa, dok na klapni korica čitamo da Pavle Janković Šole stvara »nesvakidašnju arhitektonsku celinu nove knjige, novog romana«, koji se izravno naslanja na liniju »modernih romana koji su počeli da se pišu od Sartrom i Karmija u evropskoj književnosti«. Dovesti ovu knigu u kontekst sa Sartrom, Karmijem i modernim uopće, i to potpisati, najblaže kazano je pomanjkanje dobrog ukusa, a upravo takvu sponu nam sugeriše jedan od recenzentata. Kod nas je, govoreći jezikom nogometnih stručnjaka, u najmanju ruku bar sve evropsko, ali ipak, i za razliku od ostalih evropskih zemalja, na svjetskoj razini.

Eksplisite, slaba knjiga, mozaik dogodovština glavnoga junaka, bez unutrašnje estetske motivacije, ispričan u prvoj licu pukom činjenicom pisana jasno i logički sigurno, ne biva organska cijelina koju zovemo roman, ni nov ni onaj klasičan.

A evo i način na koji naš junak razrješava jednu od suštinskih dilema čovjeka pisma i pisana: jer njega to strašno muči i progoni, pa nakon mnogih skidanja, ogledanja pred ogledalom i oblaćenja, novinaru iznenada sine ideja. (Sine!)

»Sine mi ideja: govor. Pridem ogledalu i zabuljim se u svoja usta. Ponovim Grgine (Grga Zlatoper, prim. v. s.) uvodne reči i primetim! Usta mi se, dok govorim, zaista čudno pomeraju. To je – bio sam siguran.

Čudno mi se pomeraju usta i – zato pišem!«

Blago nama! No, sve to pada u vodu, jer naš novinar sve provjerava; a gdje bi se to moglo provjeriti? Jasno, na jednoj od dvije glavne pijace, mada ostaje nejasno da li na onoj glavnijoj, Smudarskoj, ili onoj drugoj, samo glavnoj – Kupusarskoj.

»Oblačim se brzo i odem na pijacu. Zagledam usta ljudi dok govor i cinkaju se sa piljarima. Pa i kada jedni sa drugima govor.

Konstatujem da se svima čudno mrdaju usta.

Znači, nije to.«

Prava marksističko-frojdističko-egzistencijalna ekspertiza! Ipak, molim još jedan dupli niznjak uz još jedan dupli gulaš.

DRAGAN DUMITROV: »TOPLI OBROK«, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad 1982.

Piše: Vojislav Sekelj

Živimo u jednom tehnološkom svjetu, za koji čovjek, uslijed eksplizije tehnologije, nije pripremljen; da bi tu nepripremljenost donekle učinio podnošljivom (a nepripremljenost sudbinski prati čovjeka od početka čovječanstva, od edenske bašte – po Biblijni, ili od majmuna – po Darwinu), čovjek ima umjetnost, i to umjetnost osuđenu na umjetnost. Opća značajka nepripremljenosti čovjeka XX vijeka jeste ravnodušnost i bezglava jurnjava po formuliranih vrijednostima i posveruša potrošnje. Sve u ovom panoptikumu nosi osobitost robe. Međutim, mi ne živimo u zrakopraznom prostoru, apriori lišeni duha, dapače, živimo u vremenu grubih istina, teških protuslovija i svedoci smo sukoba takvih suprotnosti koje ne uspijevamo ljudski artikulirati. Nemoć da izrazimo to »bogastvo« nije odraz ili izraz krize, ove ili one »baze« »strukture«, nego govor da jezik i duh još tragači za pravim riječima, kako bi poezija jezika proširila prostor besmisla, unutar kojeg opreka doživljeno-spoznato pojmovno biva umirena i dovedena do povjesne perspektive, jer, sa stajališta poezije, pitanje zašto smisao a ne besmisao – njen je spiritus agens. Jedna od odredica ove postavke jeste da diskrepancija između riječi i rečenice, stvarnosti i privida, znaka i ideje, kada je u pitanju poezija, nikada nije mogla biti svedena (niti tako shvaćena) na neobaveznu igru riječi, da je ona u svom osnovnom tropu nosila esencijalnu gustinu vremena.

Zbirka pjesama Dragana Dumitrova »Topli obrok« polazi od datosti, od konkretnе stvarnosti, stvarnije i od stvarnosti, zapravo od mladalačkog pričina, želeći da ukroti oprek između individualnog i socijalnog. Osnovno ishodište ove poezije koje se provlači kroz knjigu jeste – antiumjetnost, odnosno stav da je umjetnost u ovome vremenu nemoguća, jer ono čega nema, o tome se ne može pjevati. Naš mladac pjesnik tu nemogućnost uzima onako kako je on viđi. S obzirom na to da sama nemogućnost nije negacija mogućnosti, nego ideološka izvodnica, pomoći koje se stvari proizvoljno obrču, jer ako je nešto nemoguće, onda važi i načelo: sve je moguće i sve je dozvoljeno, i ništa nas sem našeg pevanja-pisanja ne obavezuje, samo ako se u tom ispoljava, prazni, narcisoidni Eros. Ta optika svodi se tad na stav: ne može nešto, može se sve! U toj ocjenovalj mlađalačkoj buci i u neutemeljenom bantu, koji proverejava ovom knjigom, čitamo stihove: *Od Marks-a neovamo nema ništa novo. /.../ Onda moja devojka tako jako prdne da sve tutnji kroz noć. Ti si dupe! – kažem – devojci.*

U pjesmi »Savremenost, kad mi ona kaže« – »duhovitost« bez dna i mirisa. Pjesma »Volim ovaj grad i stihovi: *Ovde potok, onde cvet, pacov tamo, Dunav /.../ Ovde potok, krv, govno, kurtoni, tamo cvet, lampioni, vidite, /ljudjav/ sve to nekako sredi.* Jedna romantičarska vizija svijeta iz pozne dječje pjesme uzima se za referenciju, ustalom drsko, neodgovorno i nekritički, a radi otklona (vidi: H. Blum: *Antitetička kritika*) sa suženim asocijativnim poljem, čiji krajnji doseg jeste – trivijalnost. Uvozna upotrebljena vrijednost! Isuviše neduhovitog, prepoznaje se organizirana agresivnost s pozicijom kvazinonkonformizma, bez serioznog stvaralačkog napora za iznalaženjem. Zapravo, nalazimo u ovoj knjizi konkretnističku nemoć konkretnističkog duha, zbumjenog činjenicom vlastitog pojavljivanja nolens-volens u formi umjetničkog, pod otrcanom krikom antimjetnosti. Pregršt stihova se gubi u bukvalnom značenju, u ispiranju već ispranih oblike i u ofucanosti samih

spojeva: »žena /.../ i kad kuva paradajz, ona bi htela. Niski udarci. Ili stih: Nepismeni celog sveta, ne opismenjuje se! Prozirno i prepoznatljivo bez pravog kontrapunkta gubi se u plitkoj dosetki. Ili, što reći o pjesmi »Rola moju kožu«?

Držim ga u ruci i rolam. Setim se bluz pesme /Rolinentamblin. Rola-nje i tumbanje. Mnogo/ sam se/ puta jebao sa tobom. Ćipka ti je propla-kala,/ plička ti je proplakala. Gaće su bele, limun /žute./ Ne mogu da pišem glušost koje danas neko /zove/ poezija. U svojoj dvadeset petoj godini još /uvek/ moram da drkam, to je moj problem, kako /sad da pevam o ljubavi, o cveću, o srjanu. Moja

Ništa ne reći, pustiti djecu da se u dvadeset petoj igraju, ali zašto od toga praviti opšti problem? Svet je počinje niti počiva na otkrigu iz dvadeset pete godine. Taj standardni muški diskurzivni rekvizit, kada su u pitanju žene, ljubav, cvijeće, suze, pomalo već mirše na ustajalost i poprima aromu gotovih jela iz folija. Umjesto analize ove pjesme, recimo da je Diogen jednom prilikom, a 379. godine pre n. e., javno omenio na trgu i tad izjavio: »Kad bi čovjek samo mogao ovako da trlja i svoj stomak pa da se oslobođi gladi.« On oko toga nije zdvajao, mada je izrekao »konkretnističku« istinu univerzalnu za sva vremena.

Slaba zbirka pjesama je pred nama, bez prodornosti, kao da se stvaralaštvo preobrazava u pabirčenje kroz sitne dosetke, zazivajući neku polusponjanost i stvarovitost stvarnosti.

Cudi i iznenaduje da je upravo ta slaba knjiga Dragana Dumitrova dobila tako značajno priznanje kao što je nagrada »Sedam sekretara SKOJ-a«. Da li izreći sumnju ili povjerenje da izraz naše mlade poezije upravo jezditi tim i takvim tokovima u davno otkrivene vode praznine? Ili...

PETRU KRDU: »ZAMENICE« (PRENUME),

Književna opština Vršac, 1981.

Piše: Miodrag Racković

Ako smo skloni tumačenju, i shvatanju, poezije kao neke vrste specifične zamene za mesta i predmete, onda ćemo u Petru Krdu pronaći upravo jednog od zastupnika takvog oblike pesničkog iskaza, koji insistira na zamenu, na figurativnom, aluzivnom predstavljanju sveta i pojava koje odživljava i promišlja. Dvadesetak pesama ovog autora, sjedinjenih u okviru knjige stihova pod nazivom »Zamenice« jednog od najdarovitijih mladih vojvodinskih pesnika i prevodilaca rumunske narodnosti, svedoči o individualiziranom osobrenom pesničkom glasu, koji treba zapamtiti.

S druge strane, ova pesnička knjiga, štampana u paralelnom prevodu s rumunskog samog autora, može se posmatrati kao ispisivanje dva pesnička pisma i moći aluzivnog govoru u nesrodnim jezičkim varijantama. Ta sinhrona pesnička avantura ovoj knjizi pridaje još veći značaj. Pre svega, »Zamenice« zaslužuju pažnju sposobnošću pesnika da svoje viđenje sveta pretvoriti u pesničke slike, u kojima je njihov tvorac vodio računa koliko o »ekonomiji izraza«, toliko i o značenjskom sloju, o potrebi da univerzalizuje svoje pesničko iskustvo.

Problemi koji se javljaju kada je reč o »ekonomiji izraza«, a koji se ogledaju u neprestanoj opasnosti da se suviše beline, izvesna nepremostiva tišina ugraditi između reči, bili su za Krdu neka vrsta izvoza. U njegovim pesmama reči i sintagme se traže i dozivaju; one se nalaze na tamnem tolikom odstojanju da mogu jedna drugoj da »dobace« svoja značenja. Tišina koju Petru Krdu ugraduje u svoje stihove mogla bi se označiti kao deo lirskega štumnega njegovih pesama.

Autor »Zamenica« se predstavlja i kao pažljiv i probirljiv posmatrač. Njegovo oko je okrenuto prema svetu, koji mu se privida kao zbir gotovo haočnih fenomena, koje mora da pokori i stihovima omedи pesnik. U najboljim pesmama u ovoj zbirici, kao što su »Neko gleda iz mene«, »Logos i postojanje«, »Tetoviranje«, »Umesto govor« ili »U odnosu na rođenje«, Krdu pokušava da stvori neku vrstu vlastite, u građenju pesama primjenjene poetike.

Za njega, pretvaranje slike i opevanje fenomena iz realnosti isto je što i sticanje svesti o svom identitetu, potvrda o postojanju, u vremenu, i među stvarima. Takođe, pesma je i zamena za upravni govor, oblik simboličkog iskaza, u kojem čitaoci treba da prepoznaјu ne svoj već pesnikov svet. Da se naviknu na oblike realnosti, kakve, možda, nisu ni slutili. Naravno, ma koliko to bio težak zadatak, koji ovaj pesnik neće uvek i sa istim uspehom ostvariti, svest o prirodi pesništva je nešto što određuje svaki Krduov autorski korak. Najzad, za njega je pevanje i način da se stvari izmeste, da se prividno, u obliku književnog iskaza, poremeti ravnoteža koja drži granice ovog sveta na okupu. Outda i Krduova nepokolebljiva vera u moć pesničke reči, a to će reći, u njenu saznavaju i otkrivačku funkciju, na planu alogičkom i intuitivnom, u oblasti sasvim odelitoj od diskurzivnog govoru.

Pa ipak, to ukidanje govoru čitaocu će se učiniti kao namerno potiskivanje čežnje za integralnijim iskazom. Pesnik želi da nam ispriča »priču« o svom odnosu prema svetu, da otkrije načine transponovanja realnosti u ravan pesničkog iskaza. Otuda, čitaoca će u »Zamenicama« svakako dirnuti jedan lirska, gotovo melanholični odnos koji pesnik gaji uvek kada govor i svojoj neprilagodljivosti naspram realnosti, ali će biti u izvesnom smislu pogoden jednolikošću i štedljivošću Krduovog govoru. U očima onih koji privlači želju pjesme »za glasno čitanje«, taj suspregnuti govor, taj gotovo jedvačjni, lirska šapat biće jedna od najvećih, možda, slabosti ove knjige. Za ostale, sklone lirske seti i čitanju u sebi, »Zamenice« će biti pesničko štivo čija se značenja mogu i širiti.

Samo se po sebi razume da se slika sveta koju Petru Krdu nudi čitaocu umnogome razlikuje od njegove, čitačeve predstave o realnosti. On se, taj čitalac, već nalazi u sferi poremećenih odnosa, naglih pesničkih uvećanja i takvih sinkopa u govoru, da mora svoj sluh naoštari i učiniti prijemljivim za Krduovo pevanje. Tek tada će shvatiti da se lirska priroda pevanja autora »Zamenica« ogleda i u njegovoj želji za obraćanjem drugome, za dijalogom: njegove su pesme i neka vrsta poziva, gotovo plašljivog traženja potvrde i razumevanja. Zamenice su, neka nam bude dozvoljena ta igrarija, reči naj-

manje pesničke, jer su najudaljenije od predmeta, od imenovanja stvari, od fiksiranja svesti o svetu. One su, pak, za Krdua bile svakako valjani izazov za igru skrivalica i za ipak pesničku pretvorbu jasnih, a neharmonitovanih slika, u gipko, aluzivno tkanje, koje je osnova na kojoj se razvija složeno značenje pesme.

ZORAN SLAVIĆ: »ISPIRANJE ZAVIČAJA«

»Ulažnica«, Zrenjanin 1982.

Piše: Zoran M. Mandić

Zbirka pesama »Ispiranje zavičaja« Zorana Slavića, objavljena kao separat u 82. broju zrenjaninskog časopisa otkriva nam tragičnost i nemoć pojedinih pesnika u njihovom istrošenom i raslojenom izrazu, koji na momente čak i zloupotrebljava mogućnosti (pa i funkciju) reči.

U knjizi koju čine četrdeset pesama, podeljenih u četiri ciklusa (*Preplivavanje jeseni, Okolnosti suše, Tragom razglednice i Dno leta*), formirana je čitava jedna kompozicija nejasnih, na momente i vulgarnih, »konstatacija i konstelacija«, koje sve zajedno, kroz svoj mozaični skup, treba da estimiraju sasvim određenu i »čulnu« kritiku zavičaja, kao topološkog mesta pisa, gde on stanuje, procenjuje i »ispira« svoju savremenost.

Neologizmima, koji sustituju jedan drugi, u nekoj redigovanoj formi soneta, Zoran Slavić »podmeće« svoje opservacije kao pronomen, odnosno zamenicu njegovog neprekidnog lova (ili čak potere) za smislom, a čiji su koreni u nekakvom navodnom i imaginarnom zavičaju – apstraktnom domaćilu pesnika.

Jer kako drugačije razumeti ove redove:

»Ipak: ukrcavamo brodolomnike iz 1640.

Ozračeni su eksplozijom delfskog proročišta

Dijalektika ukrcavamo pomaže da shvatimo

Horizont što se svači u susret gladnoj šumi« (pesma »Ispad«) ili:

»U nedostatu lekova u nama se javlja praistorija

Divlje mleko buja u vrtovima zlovoljom prekrivenim (pesma »S proleću zatekne histerično proredenu«).

Ne znam kojim semiotičkim, odnosno jezičkim jedinicama i sredstvima se mogu obuhvatiti Slavićevi filosofski i dramatski alarmi o stanju u zavičaju, te kako se, ti isti alarmi, mogu preneti na čitaoca.

Jedno je jasno, Slavićevu »Ispiranje zavičaja« spada u onu poeziju koja je nedvosmisleno ostala bez unutrašnje energije, sa svesnim pristupanjem nekakvim nadrealističkim kalamburima, kac zameni za tu istu energetsku insolventnost.

Ne može danas, kada je poezija raščistila s mnogim vanestetičkim pretpostavkama, pesnik nekakvim kvazironijama i sarkazmima da se iskupljuje za svoju jezičku i smisaonu zugubljenost. To su apsurdni, čije i analitičke skice daju za pravo da biti pesnik, ipak, nije najlakše »zanimanje«.

Slavić, jasno, nastoji da pokaže sliku o zavičaju kao provinciji, ali to čini sa visina provincijskih skela, montiranih uz sam bok njegovog mišljenja. A takvo mišljenje je filosofski neuklopljivo i intelektualno astmatično.

U ciklusu »Tragom razglednica« Slavić nastoji da odnosom pesnik – masa sruši tribine provincijskog mišljenja, te da on, kao lekar zavičaja – »objasni krik iz Helade«, dok mu »u koferu trune Jonsko more«.

U ovakvim knjigama najbolje bi bilo da su štampani komentari autora ispod svake pesme, ili da su u njima prave razglednice, kao asocijativni okvir i podloga za čitaoca.

RADOSLAV BRATIĆ: »SUMNJA U BIGRAFIJU«, »Prosveta«, Beograd, 1981.

Piše: Miroslav Joković

Pre nekoliko godina jedna grupa mladih prozaista razgovarala je o položaju mlade književnosti i njenim stilskim odlikama, kao i o mogućnosti njene daljnje upravljenosti. Radoslav Bratić je postavio temeljan problem svoje proze u tom razgovoru; njegovo se izlaganje svelo na tvrdnju da ljudski život zapljuje svakog trenutka bezbroj podataka i da je za njega, kao stvarca, osnovni problem kako da se snade u tom mnoštvo informacija, kako da iz njega izvuče ono što će najadekvatnije da govorci o njegovoj egzistenciji i životu njegovih junaka. Pažljiv analitičar zaključio bi da je njegov prvi roman »Smrt spasitelja« pisan u znaku tog problema, što pokazuje sam položaj junaka, koga u tom romanu napadaju (upotrebljavajući ovu reč da bi se naglasila njegova životna drama) razni glasovi od najranijeg detinjstva do života u velegradu, gde je smešten u trenutku pripovedanja. Svi oni koji su sebe videli u ulozi spasitelja junakovog života u detinjstvu i u budućnosti, u jednoj drugoj sredini kakva je gradska, za njega će izgubiti stvarnu vrednost, ali će mimo junakove pripovedačeve volje ostati da traju u njegovoj svesti. Takav položaj Bratićevog junaka u svakodnevcima, gde ga zapljuju podaci iz prošlosti i sadašnjosti (istorija, mitologija, folklor, porodična predanja...) omogućio je ispisivanje osobenog iskustva u savremenoj srpskoj književnosti i pronaalaženje prilično originalnog prozognog postupka, pa je na osnovu toga dnevnja kritika roman dobro primila i vrednovala novine vidljive u ovom proznom prvencu.

Drugi roman Radoslava Bratića takođe prožima navedeni problem, s tim što su neki paradigmatski odnosi produbljeni i obogaćeni novim dimenzijama, i što je »umijeće« stvaranja romana razotkriveno do maksimuma.

Moderni roman teži da predstavi egzistencijalnu dramu čoveka izborom i iznalaženjem takvih proznih situacija koje će biti primerene potenciranim problemima. Suština te težnje nije čisto formalne prirode, ona je mnogo više problem egzistencije umetnosti, koju mnogi sumorno vide, pa stalno grakču kako je roman odavno razoren, kako je nastupila smrt ro-

mana. »Sumnja u biografiju« ne teži za otvaranje prema stvarnosti i recepciji, naprotiv, pojavljivanje pripovedačkog glasa na skoro svakoj strani romana, menjanje njegovih perspektiva, protivurečenje samome sebi, upućuje na veštinstvo njegovog stvaranja i njeno pokazivanje. Osnovnu ulogu i funkciju pripovedačkog glasa (ova) nije lako odrediti i svaki se pokušaj čini uzaludan.

Duhovna biografija Bratićevog junaka Jakova Vitkovića (Miketića) uslovljena je surovom stvarnošću u kojoj je živeo. Spajanjem mikro i makroplanova iz različitih vremena prevladana su ograničenja koja jedna takva, odavno prevaziđena književna forma, kao što je čista biografija, u sebi poseduje. Bratić se zadržava na ključnim momentima iz života junaka. On na hronološki način proverava dve, na prvi pogled odvojene stvarnosti svet detinjstva proveravan je vremenom sadašnjim i njegovim svetom i obrnutom. Takav princip izgradnje teksta zadržan je tokom čitave knjige i, osim toga, pojačan elementima sumnje iz jedne »kraljevske« perspektive, ako je ona uopšte moguća da opstoji na onaj način koji poznajemo u kontinuitetu srpskog romana.

(*Svet detinjstva*) Izuzetno je surov. Pored toliko drugih stvari iz kojih zrači lepotu, Jakov Vitković sluša samo priče iz kojih uvek viri poneka smrt, zjapi užas, propadanje. Nijedan od njegovih učitelja ne shvata detinjstvo kao vremensko doba u kojem je potrebno da se ispolji ljubav prema biću koje tek treba da stasa. Svoje lične frustracije svi prenose na Jakova, koji život upija otvorenih očiju, s dosta straha. Pečat detinjstva biće utisnut suviše jako, više nego što bi trebalo da bude, baš zbog surove svete i njegovog straha.

(*Vreme sadašnje*) Kada se junak bude okrenuo iz sveta u kojem živi svetu detinjstvu, shvatice da je detinjstvo ono vreme njegovog života kojeg se s radošću seća. Nekada to tako nije moglo da bude, jer nije mogao da zna šta ga čeka u budućnosti (vreme sadašnje), a to su: usamljenost, otudnost, egzistencijalni vakuum, egocentrčnost sveta, razne mistifikacije. Junak se zato okreće u vreme prošlo, koje u svesti aktivno postoji i u kojem nalazi ono čega u sadašnjosti nema: blagost, pitominu, sigurnost. Sve ono čemu su nas učili u detinjstvu (plašili) u poređenju s ovom divljinom sada, koja nas okružuje prepuna zla, nije toliko strašno kao što se nekada mislio, kada su vrata sveta bila još uvek zatvorena. Onaj ko se okreće u prošlost mijesha ono što je u detinjstvu zapamtio sa onim što sada shvata, ne zna tačno što se dogodilo njemu, a što drugima« U jednom drugom svetu, koji je izgubio svoju suštinu i smisao, koji se otima onima koji ga grade, Jakov Vitković postaje nesiguran. U tom svetu on se nalazi fizički, ali je psihički odsutan, on živi u »pozajmiljenom vremenu« (R. Dimitrijević) koje su izgrali »humanisti« iz njegovog detinjstva.

Ulogu i funkciju pripovedača i njegovog glasa treba tražiti u sprezi ova dva vremena.

a) Funkcija pripovedača na nivou jedinstva umetničkog teksta

Može na prvi pogled da se učini kako pripovedače intervencije, uputstva, remete tok teksta i da predstavljaju šav, naprslinu. Ako se zna da Bratićev pripovedač već od prvi stranica romana ima namjeru da bude tumač onoga što stvara, i da stvoreno razgrađuje, kao u onoj narodnoj priči o zidanju grada koji vole noću razgrađuju, onda ne može biti govora o nekim drastičnijim naprslinama i napadnoj pripovedačevoj nemetljivosti. Bratićev pripovedač (autorovo drugo »ja«) teži da mitske nanose svesti, koji se talone ko zna koliko hiljada godina, pojasni komentarima. Istorija, mit, predanja, folklorni nanosi, jesu onaj »krajolik« svesti u kojoj se pripovedač kreće, koji reprodukuje. Pripovedačkom komentarisanju svega onoga što se nataložilo u svesti Jakova Vitkovića, i što bi na nivou umetničkog teksta bilo heterogeno da nije komentara, čini tekst funkcionalnim. Interesantno je da se pripovedačka perspektiva stalno pomera, pomična je, pa se tako stiče utisk na njene polifoničnosti.

Odnosi između junaka – pripovedača i autora su na prvi pogled nerazmrsivi, ali kada se dublje uđe u arhitektoniku romana, vidi se da je to jedno da isto lice koje se cepe, prerušava. Sve zablude o njihovim odnosima pojašnjava poslednje poglavljje pod naslovom »Već doživljena slika i njena provera«. U njemu se javlja jedno osobno formalno rešenje unutar savremenog srpskog romana, pojavljuje se junak koji napada pripovedača, i osporava neke njegove slike doživljaja, opovrgavajući nešto od onoga što je taj sačinilac romana izneo u njegovom prvom delu, koji je tematski posvećen detinjstvu. Čitav drugi deo je, kako je i sam autor naglasio i zapisao, »sumnja u neke doživljaje iz prvog dela«.

Sa gledišta književne uverljivosti i verovatnosti, to bi bilo nelogično, jer teško da bi isti pripovedač mogao sam sebi da protivreći, ali kada se zna da je on junak u isto vreme, onda ta činjenica omogućava da se njihove pozicije razluče, pa tako u konačnom efektu ne dolazi do vrednosnog trenja. Jedno da isto lice sebe i gradi i razgrađuje kroz jezik i preko njega, a to je autor.

